

**Ірина Пятницькова**

Донецький національний університет імені Василя Стуса

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: [ipiatnickova@gmail.com](mailto:ipiatnickova@gmail.com)ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5809-5212>ResearcherID: [https://www.researchgate.net/profile/Iryna\\_Piatnytskova2](https://www.researchgate.net/profile/Iryna_Piatnytskova2)**Історична соціологія Михайла Грушевського**

**Анотація.** Метою статті є аналіз поглядів Михайла Грушевського у парадигмі історичної соціології, визначення його внеску в розвиток дослідницького напрямку. **Методологія дослідження** має міждисциплінарний характер. Її основою є історико-соціологічна дослідницька опція, що передбачає застосування проблемного методу наукового пізнання. Визначенню основних засад концепції історичної соціології М. Грушевського сприяли методи системного аналізу та аналогій, компаративізму. При роботі над проблемою дотримано принципів системності, об'єктивності, комплексності, що дозволило всебічно розглянути обрану для дослідження проблему. **Наукова новизна роботи** полягає у актуалізації проблеми наукового доробку М. Грушевського в напрямі історичної соціології, комплексному дослідженні поглядів науковця. **Висновки.** Доробок Михайла Грушевського в історичній соціології умовно можна розділити на два напрями. З одного боку, це практична діяльність, що сприяла інституалізації історико-соціологічних досліджень в українській науці. Інший напрям був пов'язаний з теоретичними напрацюваннями М. Грушевського у площині історичної соціології. Історик сформував власну візію соціальної еволюції, що отримала назву «генетичної соціології». Дослідницька концепція мала комплексний характер у трактуванні рухів суспільного поступу. М. Грушевський виділив три стадії суспільного розвитку, відповідно до домінування колективних чи індивідуальних тенденцій, що змінювали одна одну. Теоретизуючи над соціальною еволюцією, науковець також сформував бачення розвитку інститутів влади, приватної власності. Висновки М. Грушевського в площині історичної соціології були сучасними, а в окремих аспектах досить прогресивними для наукового поступу початку ХХ ст.

**Ключові слова:** «генетична соціологія», історична соціологія, методологія історії, Михайло Сергійович Грушевський.

**Постановка проблеми.** Історична соціологія як науковий напрям має міждисциплінарний характер. Вона спрямована на дослідження історичних процесів розвитку суспільств, соціальних систем, інститутів, явищ, розробку соціологічних теорій історичного розвитку, соціологічних методів аналізу історичних подій. Формування напрямку пов'язують з інституалізацією самої соціології. Наразі він має великий потенціал для розвитку, оскільки дозволяє осмислити історичні процеси в цілому та зокрема, виділити та проаналізувати їх закономірності та особливості. На сьогоднішньому етапі історична соціологія розвивається в Західній Європі, США. В українській науці напрям не знайшов широкого самостійного розвитку. Водночас історична соціологія не є новою для української науки. Її науково-методологічний інструментарій українські історики застосовують ще з часу формування наукового напрямку. Одним із науковців, що намагався не лише в хронологічній послідовності висвітлити факти та події, а досягнути їх соціальну причинність, закономірності розвитку був Михайло Сергійович Грушевський. Напрацювання вченого у галузі історичної соціології залишаються найменш дослідженою проблемою у студіюванні наукового доробку видатного українського історика. Разом з тим учений чи не одним із перших серед українських науковців привернув увагу до необхідності залучення соціологічного інструментарію в історичних дослідженнях та зробив значний внесок у розвиток соціологічних студій.

**Аналіз джерел та останніх досліджень.** На сьогодні в українській історіографії сформувався цілий напрям грушевськознавчих студій. Проте, аналіз доробку видатного історика у галузі історичної соціології є обмеженим. У статті Т. Лапан, Ю. Пачковського, О. Калиняк (Лапан, Пачковський, Калиняк, 2019, с. 777–785) було наголошено на недостатній вивченості проблеми, проаналізовано основні засади «генетичної соціології», трактування М. Грушевським етапів розвитку суспільства, виникнення та функціонування інституту влади, приватної власності. О. Ясь проаналізував витоки соціологічного підходу М. Грушевського, вплив на його погляди представників європейської соціології (Ясь, 2014, с. 123–148). Діяльність, заснованого

М. Грушевським, Українського соціологічного інституту була проаналізована в публікаціях І. Матяш, І. Шостак (Матяш, 2000, с. 46–56; Шостак, 2007, с. 200–220).

**Мета статті** полягає в аналізі поглядів Михайла Грушевського у площині історичної соціології. Визначення внеску дослідника у розвиток цього наукового напрямку.

**Виклад основного матеріалу.** У XIX ст. соціологічна наука перебувала на етапі інституалізації, проте М. Грушевський виявляв стійкий інтерес до напрацювань західноєвропейських соціологів. Він був знайомий з працями О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгайма, М. Ковалевського. На запрошення останнього М. Грушевський викладав у Російській вищій школі суспільних наук у Парижі в 1903 р., де мав можливість поринути в атмосферу загальноєвропейського захоплення соціологічною наукою (Пріцак, 1991).

О. Пріцак вважав, що перебування у Парижі мало переломне значення у творчості М. Грушевського. За його визначенням, і до того він був істориком соціально-економічних та суспільних явищ. Але після цієї поїздки, остаточно визначився з напрямом своїх наукових досліджень.

Водночас тезу суттєвого впливу досвіду викладів у Російській вищій школі суспільних наук на зміну дослідницької парадигми М. Грушевського у напрямку посилення її соціологічної складової спростовує О. Ясь. Він вважає, що залучення соціологічного інструментарію, глибинні рефлексії щодо причинності, механізму соціальних змін властиві роботам відомого українського історика вже після завершення Української революції, Першої світової війни. І, на думку дослідника, вони були спровоковані більше внутрішньою потребою М. Грушевського проаналізувати суспільні зрушення. (Ясь, 2014, с. 125).

Проявом особливого інтересу дослідника до історико-соціологічного підходу, бажанням розвивати цей науковий напрям є його розробка проекту та започаткування діяльності Українського соціологічного інституту в 1919 р. Спочатку Інститут було створено як легальне представництво Комітету незалежної України, що фактично виконував функції дипломатичного представництва УНР у Женеві (Судин, 2013, с. 231).

У 1920 р. Інститут переїхав до Праги, де його діяльність набула більш наукового характеру. У програмі наукової інституції ставилися завдання слідкувати за світовим соціальним процесом; відстежувати соціологічні дослідження та популяризувати їх серед українців; представляти українців в соціальних інтернаціональних і національних організаціях; інформувати світову та українську громадськість про український соціальний рух та українську літературу (Шостак, 2004, с. 204).

Практична діяльність Українського соціологічного інституту полягала у виданні наукових праць, у яких знайшли відображення історичні, соціально-економічні, культурні питання розвитку як українства, так і світової спільноти. Зусиллями представників установи було видано 13 праць. Серед яких роботи М. Драгоманова, М. Шрага, В. Липинського, В. Старосольського та самого М. Грушевського (Шостак, 2004, с. 204).

Інститут організовував публічні лекції, урочисті заходи з метою ознайомлення світової громадськості з українським питанням. У грудні 1920 р. разом з Союзом українських журналістів та письменників організовано плановий курс з соціологічних наук. У їх межах була прочитана лекція М. Грушевського «Початки суспільності або генетична соціологія». Виклади історико-соціологічного спрямування були проведені також М. Шрагом, Д. Антоновичем, М. Чечелем, М. Шаповалом, П. Христюком та іншими (Судин, 2013, с. 238–239).

З січня 1921 р. Інститут переїхав до столиці Австрії, де продовжував свою діяльність до 1924 р. Фактично він був першою науковою інституцією української соціологічної науки, яка постала завдяки М. Грушевському. Провідним її науковим спрямуванням було залучення соціологічних методів наукового пізнання при вивченні історичних процесів, що є основним дослідницьким напрямом історичної соціології.

Після повернення до Києва у 1924 р., М. Грушевського обрали головою секції української історії ВУАН. За інформацією С. Плохія, ученому пропонували стати членом соціологічної секції ВУАН. Однак М. Грушевський відмовився. На думку сучасного історика, це було зумовлено особистісним конфліктом між М. Грушевським та С. Єфремовим (Плохій, 2011, с. 240). І очевидно відмова не означала втрату інтересу М. Грушевського до соціологічного підходу.

Учений виступає з ініціативою заснування наукових інституцій соціологічного спрямування. У 1925 р. при науково-дослідній кафедрі історії України ВУАН за ініціативи М. Грушевського був створений Кабінет примітивної культури. Його очолила донька ученого Катерина Грушевська. У свій час в Женеві вона здобула фах соціолога, долучалася до роботи в Українському соціологічному інституті, виконуючи обов'язки його секретарки. Діяльність Кабінету була спрямована на дослідження первісної культури, традицій українського соціального побуту. Інституція мала власний друкований орган «Первісне громадянство та його пережитки на Україні», редакторкою якого також була К. Грушевська. Сам учений активно долучався як до

діяльності Кабінету, так і до підготовки матеріалів до його видань (Соціологічна думка України, 1996, с. 298).

Для дослідницьких практик М. Грушевського характерне глибинне дослідження соціальної природи та причинності історичних процесів. Це дає привід Л. Зашкільняку назвати його автором «етносоціальної» оригінальної раціоналістичної методології історії (Зашкільняк, 1999, с. 253).

Сам М. Грушевський термінологічно не визначає соціологічне спрямування своїх досліджень. Свою концепцію соціальної еволюції він назвав «генетичною соціологією». Вона була викладена у праці «Початки громадянства (генетична соціологія)», що вийшла друком у Відні в 1921 р. В основу праці було покладено матеріали курсу «Генетична соціологія», який він викладав в Українському соціологічному інституті (Лапан, Пачковський, Калиняк, 2019, с. 781). В. Тельвак зазначав, що книга викликала великий інтерес академічної спільноти як перша україномовна праця, що зосереджена на осмисленні важливих соціологічних проблем (Тельвак, 2008, с. 182).

У книзі дослідник проаналізував існуючі варіації теорій еволюції суспільства, представлені у роботах європейських соціологів XIX – початку XX ст. Погляди позитивістів О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгайма були близькі М. Грушевському. У пізніших роботах він визнавав цих соціологів, разом з В. Вундтом, провідними (Грушевський, 2015, с. 143–150; Грушевський, 2015, с. 184).

Водночас сформована М. Грушевським «генетична соціологія» є оригінальним баченням соціального розвитку, відмінним від аналізованих ним теорій. Дослідник ставить перед собою завдання у пошуку загальних норм і законів суспільного розвитку.

Тяжіння М. Грушевського до створення загальної концепції лінійного історичного розвитку з певними етапами властиве також його «Всесвітній історії в короткому огляді». Перші чотири частини праці були написані у 1917 р., ще до виходу книги «Початки громадянства (генетична соціологія)». У вступі до праці історик, характеризуючи історичний процес, зазначав «загальний образ людського життя в певних степенях культури, котрі проходили приблизно всі народи» (Грушевський, 1996, с. 11).

Загалом, цю книгу М. Грушевського за рівнем теоретизування можна порівняти зі спробою створення концепції глобальної історії. Оскільки автор намагався представити історичний процес в цілому, він не концентрується виключно на викладі європейської історії, в хронологічній послідовності аналізує також історію Азії, Америки та навіть Африки. Сам М. Грушевський зазначає, що історична наука має відмовитися від зосередження уваги на окремих «вибраних народах». Більше уваги приділити вивченню зв'язків та взаємовпливів між народами (Грушевський, 1996, с. 9). Дослідження історії народів, які на певних етапах не демонстрували прогресивного розвитку, за визначенням автора «не культурних», є не менш важливим, оскільки дозволяє виявити яким шляхом відбувався розвиток «народів культурних». Такий хід думок дослідника видається достатньо прогресивними для розвитку історичної науки початку XX ст. і демонструє відмову від меншовартості тієї чи іншої спільноти у світовому історичному поступі.

М. Грушевський не прагнув до універсальності та безапеляційності своєї концепції, наголошуючи на тому, що «не можна з категоричністю говорити про єдиний і тотожний початок людського життя, а тільки про приблизно-подібний». Він також наголошує на тому, що не можливо врахувати дію абсолютно усіх факторів соціального розвитку. Причина полягає у тому, що всі вони опосередковані свідомим впливом індивідуальної людської волі на суспільний процес. Саме тому, поза поля зору класичного соціологічного дослідження залишаються елементи доцільності й моральності, які також є важливими факторами соціального розвитку, синтезуючими утвореннями спільної дії об'єктивного та суб'єктивного факторів.

Для концепції «генетичної соціології» М. Грушевського характерним є принцип органічного синтезу біологічного, соціального та психологічного факторів розвитку суспільства (Грушевський, 1921, с. 43). Подібна точка зору була властива еволюційній соціологічній думці. Так, Г. Спенсер виділяв первинні та вторинні фактори соціальної еволюції, які своєю чергою соціолог розділяв на внутрішні (природні біологічні, психологічні) та зовнішні (природно-географічні умови) (Spencer, 1851).

У трактуванні українського вченого історичний процес постає як постійна зміна домінування індивідуалістичних та колективістських тенденцій, періодичне чергування переваги то одних то інших. Саме ці зміни, на думку М. Грушевського, визначають характер соціальної еволюції. «Все ясніше се стає мені всякий раз, коли від біжучих фактів, перехожу до студій соціальної еволюції у минулому. Все більше укріплююся в переконанні про рішучу роль в вічних змінах людського життя сеї неустанної конкуренції індивідуалістичних і колективістських тенденцій», зазначає вчений (Грушевський, 1921, с. 6).

Через призму домінування колективного чи індивідуального, з врахуванням синтетичного поєднання біологічного, психологічного та соціального факторів, М. Грушевський виділяв три стадії історії людства: початок суспільної організації; племінно-родова організація; класово-державний устрій.

Для першої стадії суспільного розвитку характерне на початковому етапі переважання біологічних факторів розвитку, поступове виокремлення людини й людського колективу із тваринного існування. Надалі біологічні фактори доповнилися соціальними та психологічними. Залежність людини від природи залишалася тісною та обумовлювала економічні взаємовідносини, які своєю чергою сприяли об'єднанню людей у первинні форми суспільності: рід, клан, плем'я. Відбулися суттєві зрушення у сфері родинних відносин та формах сім'ї. Шляхом тривалої еволюції, що мала різний темп у різних спільнотах, призвела до формування сучасного «цивілізованого» подружжя.

Вже на першій стадії почали діяти морально-регулятивні функції різних культів, формуються звичаї, традиції, проявилися зародки моралі. «Психологічним підкладом» розвитку аморфної, абсолютно дезорганізованої сукупності первісних людей до вищих соціальних форм, стає почуття близькості й солідарності. На думку М. Грушевського поступово цей зв'язок стає сталим, усвідомленим і переростає у «приховану організаційну силу», що властива суспільству. Вже на цьому етапі спостерігалися процеси колективної ідентифікації, на основі чіткого виділення та усвідомлення категорій «свого» та «чужого».

Перебіг другої стадії передбачав поступовий розклад племінно-родової організації у напрямі формування класово-державної організації. Рушієм соціальних змін у дослідника виступають економічна диференціація, що у подальшому призвела до розвитку індивідуальної власності та відокремлення родини чи родинної сім'ї від племені.

Особливу увагу М. Грушевського привертають питання власності та права власності. Розглядаючи історію цих інститутів, він приходить до висновку, що власність і право на неї не є атрибутом виключно класового суспільства, власність існує стільки, скільки існує людина. Справа лише в тому, що стояло за нею на різних етапах розвитку первісного суспільства й коли саме вона набула свого «руйнівного змісту» (Грушевський, 1921, с. 251–255).

Матеріальна та соціальна диференціація спровокували виокремлення соціальних груп військової аристократії, цивільних та релігійних авторитетів, у руках яких зосереджується влада. Взагалі, для цього періоду, на думку вченого, характерне формування соціального інституту влади. Важливе значення у становленні держави мала війна, яку М. Грушевський називає «постійним, хронічним явищем для племінного життя». Вона стала поштовхом до формування організаційних структур, а саме військової ієрархії, військової влади ватажків різних категорій і різного рангу (Грушевський, 1921, с. 296–297).

М. Грушевський робить висновок про те, що діяльність людини у військовій сфері могла стати для неї певним соціальним ліфтом, одним із факторів соціальної мобільності. Людина, яка змогла проявити себе на війні завдяки особистим здібностям могла зайняти у суспільстві позицію рівну тим, хто входив до неї за походженням, віком.

У праці «Початки громадянства» М. Грушевський детально аналізує формування соціального інституту влади. На другій стадії суспільного розвитку першим і основним її джерелом він називає релігійні культури тодішніх племен, з яких органічно виростала ідея надприродного, божественного походження старшин і ватажків. На друге місце після релігії він ставив матеріальний добробут, який, на відміну від релігії, «акумуляється вповні реально, а не фіктивно». Третім фактором, що обумовлював сильну позицію влади, на думку вченого, є постійне військо. Шляхом примусу та сили моральний авторитет влади ставав на цілком реальний фундамент (Грушевський, 1921, с. 300).

Соціально-економічна диференціація у результаті сприяла розкладу племінно-родової організації та призводила до формування класової держави, яку М. Грушевський відносив до третьої стадії. Учений розглядав можливі типи переходу до класово-державного устрою на прикладі різних культур та народів. На основі аналізу вагомого етнографічного, історичного матеріалу він виділяв деякі спільні явища-тенденції у формуванні класової держави. Зокрема, це наростання індивідуалізму проти колективістських засад спільності, нерівність проти егалітарності племінного братства, егоїзм проти групової солідарності.

Велику увагу дослідник зосередив на питанні збереження та посилення влади в умовах ситуації тотальної соціальної нерівності. Він задавався питаннями, яким чином владі вдавалося зберігати свою позицію, попри складне матеріальне, нерівне соціальне та політичне становище населення, що повинно б сприяти соціальним протестам. М.С. Грушевський виводив механізми, якими керувалася влада для збереження своєї позиції. До них він відносив: психологічний вплив на знедолені верстви, аби нейтралізувати чи послабити відчуття ними соціальної кривди; натиск на декоративні форми рівноправності і суверенності народу; тимчасове поліпшення умов життя, фактично – підкуп, «чисто фізичне годування сього суверенного народу кандидатами на владу»

у різних формах»; використання мистецтва як ідеологічного забезпечення своєї влади; маніпулювання національними почуттями, «котрим провідні верстви звичайно стараються заповнити ту моральну порожнюву, що з'явилася на місці зруйнованої їх роботою племінної солідарності, свідомості морального зв'язку, що була колись живою душею родово-племінного життя» (Грушевський, 1921, с. 300).

Аналізуючи інститут влади М. Грушевський дотримувався думки, що демократизація влади є неминучою для певного історичного етапу розвитку класової держави. Вона обумовлена необхідністю вирішення суперечностей, що мали місце у процесі концентрації та монополізації засобів і впливів влади в руках нечисленної владної групи. Саме демократичні засади та їх широке впровадження мали урівноважити політичну систему (Грушевський, 1921, с. 299).

Важливим аспектом розвитку класової стадії та запровадження демократичних засад управління М. Грушевський визначав формування нової соціальної групи, яку називав «власниками нового багатства», маючи на увазі представників буржуа. Зайнявши панівну позицію в економічній сфері, вони вимагали підтвердження своєї провідної позиції й в політикумі. На думку М. Грушевського «власники нового багатства» з цією метою вдавалися до маніпуляцій, використовуючи «народний інтерес», висували гасла рівноправності, загального виборчого права (Грушевський, 1921, с. 298).

Дослідник зазначає, що третій стадії властиві психологічні зміни, поява нових релігій і культів, що були спрямовані на легітимізацію існуючої влади.

Окрему увагу М. Грушевський приділив аналізу розвитку українського суспільства із залученням соціологічного інструментарію. Цій проблематиці був присвячений розділ книги «Початки громадянства» – «Українські переживання» як дослід «генетичної соціології». Частина виглядає незавершеною. М. Грушевський планував з часом більш детально повернутися до цієї теми. У зазначеному розділі дослідник позитивно охарактеризував досягнення українських науковців у сфері історичної соціології. М. Грушевський зосередив увагу на аналізі етнографічних досліджень М. Зібера, М. Сумцова, М. Ковалевського, Ф. Вовка. Визначив дослідження історичної соціології як пріоритетний науковий напрям (Грушевський, 1921, с. 301–316).

**Висновки.** Науковий доробок М. Грушевського в галузі історичної соціології свідчить про те, що видатний історик був одним із фундаторів цього дослідницького напрямку в українській науці. Він добре усвідомлював потенціал та значущість залучення соціологічного інструментарію в історичних дослідженнях, закликав до цього сучасників. З метою популяризації історичної соціології та її розвитку за ініціативи М. Грушевського були створені Український соціологічний інститут, Кабінет примітивної культури при науково-дослідній кафедрі історії України ВУАН. Учений не лише організаційно підтримував розвиток соціологічної науки, а й був автором оригінальної концепції суспільного розвитку «генетичної соціології». Вона вирізняється сучасними для початку ХХ ст. соціологічними поглядами. М. Грушевський виділяв у процесі соціальної еволюції три етапи, що вирізнялись домінуванням колективістських чи індивідуальних тенденцій. Підтримував думку комплексного підходу до аналізу факторів впливу соціальних змін. Науковець належну увагу присвятив врахуванню моральних факторів в історії суспільного розвитку, артикулював проблему впливу війни та військової сфери на суспільний розвиток.

**Подяка.** Висловлюю щирі вдячність усім членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

**Фінансування.** Авторка не отримала фінансової підтримки для дослідження та публікації цієї статті.

#### Джерела та література:

- Spencer, H.** (1851). *Social Statics*. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/spencer-social-statics-1851>
- Грушевський, М.** (2015). Відродження французької соціологічної школи / *Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.)*. Львів: Видавництво «Світ». Т.10. Кн. 1, 143–150.
- Грушевський, М.** (1996). *Всесвітня історія в короткім огляді: у шести частинах. Частина 1*. Київ: Видавництво «Українознавство», 288 с.
- Грушевський, М.** (1921). *Початки громадянства: (генетична соціологія)*. Відень: Institut Sociologique Ukrainien, 328 с.
- Зашкільняк, Л.** (1999). Методологічні погляди Михайла Грушевського. *Україна модерна*. Ч.2–3. С. 233–253. URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak\\_Leonid/Metodolohichni\\_pohliady\\_Mykhaila\\_Hrushevsko\\_ho.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Metodolohichni_pohliady_Mykhaila_Hrushevsko_ho.pdf)
- Матяш, І.** (2000). Український соціологічний інститут М.С. Грушевського: основні напрями та етапи діяльності. *Український історик*, 4, 44–56;

- Лапан Т, Пачковський Ю., Калиняк О. (2019). Михайло Грушевський і українська соціологія: від інституалізації до історико-соціологічного синтезу. *Вісник Львівського університету*. Серія історична. Спецвипуск. С. 777–785.
- Плохій, С. (2011). *Великий переділ: незвичайна історія Михайла Грушевського*. Київ: Критика, 600 с.
- Пріцак, О. (1991). Історіософія Михайла Грушевського. *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. Кембрідж. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur11003.htm>
- Соціологічна думка України* (1996): навч. посіб. / М. В. Захарченко, В. Ф. Бурлачук, М. О. Молчанов та ін. Київ: Заповіт. 423 с.
- Судин, Д. (2013). Празький період діяльності українського соціологічного інституту (квітень 1920 – січень 1921 рр.). *Вісник Львівського університету*. Серія: Соціологічна, 7, 230–244.
- Тельвак, В. (2008). Діяльність Михайла Грушевського еміграційної доби в дискусіях першої половини 20-х років. *Історіографічні дослідження в Україні*. Т.18, 181–203.
- Шоста, І. (2007). Внесок Михайла Грушевського у становлення української соціологічної науки. *Наукові записки*. *Історичні науки*, 8, 200–220.
- Ясь, О. (2014). «Колективний чоловік» на авансцені історії: соціологізація минувшини в дослідницьких практиках М.С. Грушевського. *Український історичний журнал*, 6, 123–148.

**Iryna V. Piatnytskova**

Vasyl' Stus Donetsk National University  
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

### Mykhailo Hrushevs'kyi Historical Sociology

**Abstract.** *The purpose of the article is to analyze Mykhailo Hrushevs'kyi views in the paradigm of historical sociology, to determine his contribution to the development of the research direction. The research methodology is interdisciplinary in nature. Its basis is a historical-sociological research option, which involves the application of a problematic method of scientific knowledge. The methods of systematic analysis and analogies, comparativism contributed to the definition of the basic principles of the concept of historical sociology of M. Hrushevskiyi. When working on the problem, the principles of systematicity, objectivity, and complexity were observed, which allowed a comprehensive consideration of the problem chosen for research. The scientific novelty of the work consists in the actualization of the problem of M. Hrushevskiyi's scientific work in the direction of historical sociology, a comprehensive study of the scientist's views. Conclusions.* Mykhailo Hrushevskiyi's achievements in historical sociology can be conventionally divided into two directions. On the one hand, this is a practical activity that contributed to the institutionalization of historical and sociological research in Ukrainian science. Another direction was connected with the theoretical works of M. Hrushevskiyi in the field of historical sociology. The historian formed his own vision of social evolution, which was called "genetic sociology." The research concept had a complex character in the interpretation of drivers of social progress. M. Hrushevsky singled out three stages of social development, according to the dominance of collective or individual tendencies that replace each other. Theorizing about social evolution, the scientist also formed a vision of the development of institutions of power and private property. The conclusions of M. Hrushevskiyi's in the field of historical sociology were modern, and in certain aspects quite progressive for the scientific progress of the beginning of the 20th century.

**Key words:** «genetic sociology», historical sociology, methodology of history, Mykhailo Hrushevskiyi.

### References:

- Hrushevskiyi, M. (1921). *Pochatky hromadianstva: (genetychna sotsiologiiia) [The beginnings of citizenship: (genetic sociology)]*. Viden: Institut Sociologique Ukrainien. 328 p. [in Ukrainian].
- Hrushevskiyi, M. (2015). *Vidrodzhennia frantsuzkoi sotsiologichnoi shkoly [Revival of the French sociological school]*. / *Hrushevskiyi, Mykhailo Serhiiiovych*. Tvory: u 50 t. / redkol.: P. Sokhan (holov. red.). Lviv: Vydavnytstvo «Svit». Т.10. Kn. 1. P. 143–150 [in Ukrainian].
- Hrushevskiyi, M. (1996). *Vsesvitnia istoriia v korotkim ohliadi [World History at a glance]: u shesty chastynakh*. Chastyna 1. Kyiv : Vydavnytstvo «Ukrainoznavstvo». 288 p. [in Ukrainian].
- Лапан, Т. & Пачковський, Ю., & Калиняк, О. (2019). Михайло Грушевський і українська соціологія: від інституалізації до історико-соціологічного синтезу [Mykhailo Hrushevskiyi and Ukrainian sociology: from institutionalization to historical-sociological synthesis]. *Вісник Львівського університету*. Серія історична. Спецвипуск. С. 777–785. [in Ukrainian].
- Матиаш, І. (2000). Український соціологічний інститут М.С.Грушевського: основні напрямки та етапи діяльності [Ukrainian Sociological Institute of M. S. Hrushevskij's main directions and stages of activity]. *Український історичний журнал*, 4, 44–56 [in Ukrainian].

- Plokhii, S.** (2011). *Velykyi peredil: nezvychna istoriia Mykhaila Hrushevskoho* [Great redistribution: the unusual story of Mikhajlo Hrushevskij's]. Kyiv: Krytyka. 600 p. [in Ukrainian].
- Pritsak, O.** (1991). Istoriosofiia Mykhaila Hrushevskoho. [Historiosophy of Mikhajlo Hrushevskij's]. *Istoriosofiia ta istoriohrafiiia Mykhaila Hrushevskoho*. Kemberidzh, 1991. P. 5–45. URL:<http://litopys.org.ua/hrushrus/iur11003.htm> [in Ukrainian].
- Shostak, I.** (2007). Vnesok Mykhaila Hrushevskoho u stanovlennia ukrainskoi sotsiologichnoi nauky [Mikhajlo Grushewsky made the important contribution to sociology]. *Naukovi zapysky. Istorychni nauky*, 8, 200–220. [in Ukrainian].
- Spencer, H.** (1851). Social Statics. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/spencer-social-statics-1851> [in English].
- Sudyn, D.** (2013). Prazkyi period diialnosti ukrainskoho sotsiologichnogo instytutu (kviten 1920 – sichen 1921 rr.) [Prague period in history of Ukrainian sociological institute (April 1920–January 1921)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Sotsiologichna*, 7, 230–244. [in Ukrainian].
- Telvak, V.** (2008). Diialnist Mykhaila Hrushevskoho emihratsiinoi doby v dyskusiiakh pershoi polovyny 20-kh rokiv [Mikhajlo Hrushevskij's activities of the emigrant period in the discussions of the first part of 20-ies years]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 18, 181–203. [in Ukrainian].
- Yas, O.** (2014). «Kolektyvnyi cholovik» na avanstseni istorii: sotsiologizatsiia mynuvshchyny v doslidnytskykh praktykakh M.S. Hrushevskoho [«Collective man» on the front stage of history: sociologization of the past in the research practices of M.Hrushevs'kyi]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, 123–148. [in Ukrainian].
- Zakharchenko, M. V. & Burlachuk, V. F. & Molchanov, M. O.** (1996). *Sotsiologichna dumka Ukrainy* [Sociological opinion of Ukraine]: navch. posib. Kyiv: Zapovit. 423 p. [in Ukrainian].
- Zashkilniak, L.** (1999). Metodologichni pohliady Mykhaila Hrushevskoho. [Methodological views of Mykhailo Hrushevskij's]. *Ukraina moderna*, 2–3, 233–253. URL:[https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak\\_Leonid/Metodologichni\\_pohliady\\_Mykhaila\\_Hrushevskoho.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Metodologichni_pohliady_Mykhaila_Hrushevskoho.pdf) [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 05.07.2023 р.  
Статтю рекомендовано до друку 27.08.2023 р.